Music on Chairs presenteert

Sonett für Wien

Online live concert zondag 11 april 2021 15:00 uur

Henriette Feith, sopraan en leden van het **Wittgenstein Project**

Folke Nauta, piano - Janneke van Prooijen, viool - Elisabeth Smalt, altviool - Michiel Weidner, cello

brengen bijzondere liederen en instrumentale kamermuziek van

Johann Strauss - Brahms - Labor - Mahler - Richard Strauss - Braun - Korngold - Bricht - Léhar

MUSIC ON CHAIRS

OORSPRONKELIJKE
VOCALE KAMERMUZIEKCONCERTEN

stoleg coffee culture events

vanuit de St. Aegtenkapel, 't Zand 37, Amersfoort

Programma

Sonett für Wien

Johann Strauss II (1825-1899)	Wiener Blut
Gustav Mahler (1860-1911)	Wer hat dies Liedlein erdacht
Josef Labor (1842-1924)	Deel uit pianokwartet
Johannes Brahms (1833-1896)	Sehnsucht Sonntag
Richard Strauss (1864-1949)	Variaties op “Das Dirndl” Morgen
Erich Korngold (1897-1957)	Suite, op.23, deel 2 “Walzer” Sonett für Wien
Walter Bricht (1904-1970)	Uit: Vier Klavierstücke: Intermezzo
Rudolf Braun (1869-1925)	Serenata
Erich Korngold (1897-1957)	Was du mir bist
Franz Léhar (1870-1948)	Lippen Schweigen

De liederen

Wer hat dies Liedlein erdacht?

Wie heeft dit liedje verzonnen? Hoog in de bergen staat een huis; een mooi meisje kijkt naar buiten. Het is niet haar huis; zij is de jonge dochter van de waard en woont op de heide. Mijn hart is er ziek van: kom, maak het beter! Jouw prachtige donkerbruine ogen hebben mij verwond, je roze lippen kunnen zieke harten helen. Ze kunnen jonge mannen verstandig maken, doden tot leven wekken en zieken genezen. Wie verzon dit mooie liedje? De ganzen namen het mee van over het water. Twee grijze, twee witte ganzen. En voor wie dit lied niet zingen kan zullen zij het fluiten! (***Gustav Mahler**, uit: Des Knaben Wunderhorn. Dit was een verzameling van honderden Duitse volksliedteksten, die in het begin van de 19e eeuw in twee delen werd uitgegeven. De teksten vormden een inspiratiebron voor verschillende componisten. Mahlers Lieder aus “Des Knaben Wunderhorn” bestaat uit vijftien orkestliederen en negen liederen met pianobegeleiding. Hieruit verwerkte hij materiaal voor zijn tweede, derde en vierde symfonie.)*

Sehnsucht

Mijn beminde is niet hier, maar ver weg over het meer. Iedere keer als ik hieraan denk, doet mijn hart zo’n pijn. Het meer is zo mooi blauw, en mijn hart doet zo’n pijn. Het zal pas weer genezen zijn als mijn liefste terugkomt. (***Johannes Brahms** componeerde dit lied in 1858, en ook deze tekst komt uit een verzameling: Deutsche Volksieder. Het verzamelen van volksliederen en volksliedteksten paste in de negentiende-eeuwse opleving van Duits nationalisme en de groeiende interesse in folklore.)*

Sonntag

Nu heb ik mijn geliefde al een hele week niet gezien. Ik zag haar op een zondag, staande voor de deur. Het mooiste meisje, de mooiste schat, kon ik vandaag maar bij haar zijn. Maar ik zal de hele week kunnen lachen. Ik zag haar op een zondag, toen ze naar de kerk liep. Het mooiste meisje, de mooiste schat, kon ik vandaag maar bij haar zijn. (***Johannes Brahms**, de tekst wederom uit een verzameling Oud Duitse volksgedichten.)*

Morgen

En morgen zal de zon ons weer begroeten. En op mijn weg, de voor mij bewaarde, laat zij ons, gelukkigen, ooit weer ontmoeten, omringd door deze zonlicht ademende aarde. En naar het strand, de golven, ver ginds wijkend, zullen wij stil en langzaam af gaan dwalen. Stom staan we, elkaar in de ogen kijkend en op ons zal geluk dan zwijgend dalen... (***Richard Strauss**, op tekst John Henry Mackay (1864 - 1933) Duits dichter van Schotse komaf en toegewijd anarchist.)*

Sonett für Wien

Jij stad, jij psalm, uit Gods mond zelf verklankt. En eenmaal steen, marmer, park en tuin geworden, werd jij het gedicht en gezang van de liefste engelen tongen, die lang op jouw gouden kerken hadden gewacht. In welke alle heiligen, op wonderlijke wijze uit hun geëxalteerde vorm onderworpen zijn; in stenen beelden bevroren. Stad van fonteinen, ontstaan uit oude steen. Stad van barokke gebouwen, gracieuze normen, die zweven boven verheven processies. Stad waarin het geluid van vervlogen tijden nog klinkt, waarin het oude goud schijnt. Waarin de donkere, vrome beelden leven. En God’s oog schijnt vanuit de groene uitgestrektheid van de bergen, zachtjes bevochtigd met melancholie. *(Het laatste lied dat de geëmigreerde **Erich Korngold** componeerde, in de Verenigde Staten. Een loflied op de stad van zijn jeugd, op tekst van Hans Kaltneker (1895-1919); Oostenrijks dichter en toneelschrijver, van wie tijdens zijn leven geen werken werden gepubliceerd en geen toneelstukken werden opgevoerd.)*

Was du mir bist

Wat jij voor mij betekent? Het uitzicht op een prachtig land, waar met fruit beladen bomen torenen. En bloemen bloeien aan de rand van de bron. Wat jij voor mij betekent? Het sterrengefonkel dat de wolken doorbreekt, de verre lichtstraal die in het donker spreekt: O zwerver, wanhoop niet! En ook toen het mij tegenzat en ik niet gelukkig scheen; wat jij voor mij betekent? Kun je dat nog steeds vragen? Mijn geloof in geluk. (***Erich Korngold**, droeg dit lied, op tekst van Eleonore van der Straten, op aan zijn moeder.)*

Lippen Schweigen
De lippen zwijgen en de violen fluisteren: hou van mij! Iedere stap zegt: alsjeblieft, hou van mij! Iedere handdruk maakt het duidelijk. Nu weet ik dat het zo is: jij houdt van mij! Bij elke stap van de wals doet mijn ziel mee en springt mijn gretige hart; het klopt en zegt: wees de mijne! En mijn lippen zeggen geen woord, maar het echoot almaar door: ik hou van je, oh zo veel, ik hou van je! (***Franz Léhar**, uit Die Lustige Witwe, Zoals het hoort draait het ook in deze operette om amusement en liefdesverwikkelingen. Het verhaal speelt in Parijs in het jaar 1900. Graaf Danilo ontmoet er zijn oude liefde Hanna, die ooit berooid was maar inmiddels een zeer welgestelde weduwe. Dit lied is eigenlijk hun slot duet: aan alle verwikkelingen en misverstanden is een einde gekomen en zij houden van elkaar!)*

Over het programma

Er is geen stad die zo ondergedompeld lijkt in de klassieke muziek als Wenen. Naast de vele concertzalen en operahuizen zijn er de vele standbeelden van componisten, de straten en pleinen met componistennamen, en kris-kras door stad stervormige tegels in de stoep met hun namen, als een soort Hollywood *Walk of Fame*. Een van de allermooiste operahuizen ter wereld is hier, en met de Wiener Philharmoniker heeft de stad een van de beste orkesten ter wereld in huis. Wenen "ademt" klassieke muziek.

Het willen programmeren van een concert dat in het teken staat van deze stad is nogal ambitieus. Waar te beginnen? Maar als je dit programma stoelt op de persoon ***Paul Wittgenstein***, de eigenzinnige concertpianist die in de Eerste Wereldoorlog zijn hand verloor, heb je vele beroemde componisten in één klap met elkaar en de stad verbonden. De Oostenrijker Wittgenstein (1887-1061), telg uit een schatrijke familie, kon het zich veroorloven om bij de grootste componisten van zijn tijd linkerhand repertoire te bestellen. Het concert voor de linkerhand van Maurice Ravel is hiervan het meest bekend. Minder bekend is dat er ook heel veel kamermuziek voor Wittgenstein werd gecomponeerd, en hiervan zal een selectie te horen zijn.

Rudolf Braun componeerde meerdere werken voor Wittgenstein, maar zijn Serenata viel wel bijzonder bij deze in de smaak en werd zelfs door hem als "favoriet" bestempeld. De veel bekendere componist en pianist ***Josef Labor***, net als Braun blind, was goed bevriend met de zeer muzikale familie Wittgenstein, en woonde bij hen vaak muzikale avonden bij waar hij, onder vele anderen, ook de oudere ***Johannes Brahms*** ontmoette. Vanaf het moment dat Brahms in 1862 in de stad was aangekomen, tot zijn overlijden in 1897, was hij een graag geziene gast in het paleis van deze zeer cultureel geëngageerde, steenrijke familie. Hij vertegenwoordigt in dit concert ook een vroegere generatie componisten. Brahms overleed een jaar vóór de geboorte van ***Erich Korngold***, een andere componist die voor Paul componeerde. Zijn lied *Sonett für Wien* werd de titel van het programma. Dit grootse lied, deze ode, deze liefdesverklaring aan het Wenen van zijn jeugd was het laatste lied dat hij componeerde, in de Verenigde Staten, vier jaar voor zijn dood in 1957.

Ook via Korngold zijn allerlei verbanden te leggen met grote Weense componisten op het programma. Zoals met ***Gustav Mahler***, die hem als klein kind al tot genie had bestempeld bijvoorbeeld. Een ander boegbeeld, die Korngold zelf als inspirator beschouwde, was ***Richard Strauss***. Met zijn tijdgenoot ***Walter Bricht*** deelde Korngold die andere kant van dat glorieuze Wenen. Net als Paul Wittgenstein moesten ook zij uiteindelijk hun stad verlaten omdat ze Joods waren; zij vertrokken naar Amerika.

De muziek bestrijkt, grof gezegd, de periode 1860 tot 1953. Van de hoogtijdagen van de Dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije met vroege liederen van Brahms, een strijktrio van Richard Strauss en een onmiskenbare wals van Johann Strauss II, tot de jaren '90 van de negentiende eeuw. Toen werden het pianokwartet van Labor en het onwaarschijnlijk prachtige "Morgen", ook van Richard Strauss, gecomponeerd. Over de eeuwwisseling heen klinkt tweede-generatie operette componist Franz Léhar. Uit de inmiddels dreigende jaren '30 zijn het stralende "Was du mir bist" -Korngold- en de Klavierstücke van Walter Bricht.

De stijlen van Sonett für Wien

De muziek in het concert Sonett für Wien bestrijkt verschillende stijlen. Dat kan ook niet anders; de ontwikkelingen in de tweede helft van de 19e eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw volgden elkaar in rap tempo op. En niet alleen dat, stijlen bleven ook naast elkaar bestaan. Om een voorbeeld te geven: De typische Weense wals, basis voor zovele operettes, onderging zeker een ontwikkeling tussen Johann Strauss II en Franz Léhar. Maar de muziek van de laatste liep synchroon aan de laat -romantiek van Mahler, om nog maar te zwijgen van de a-tonale muziek van Arnold Schönberg! Om een idee te geven wie wanneer leefde, voegen wij hier een tijdslijn toe:

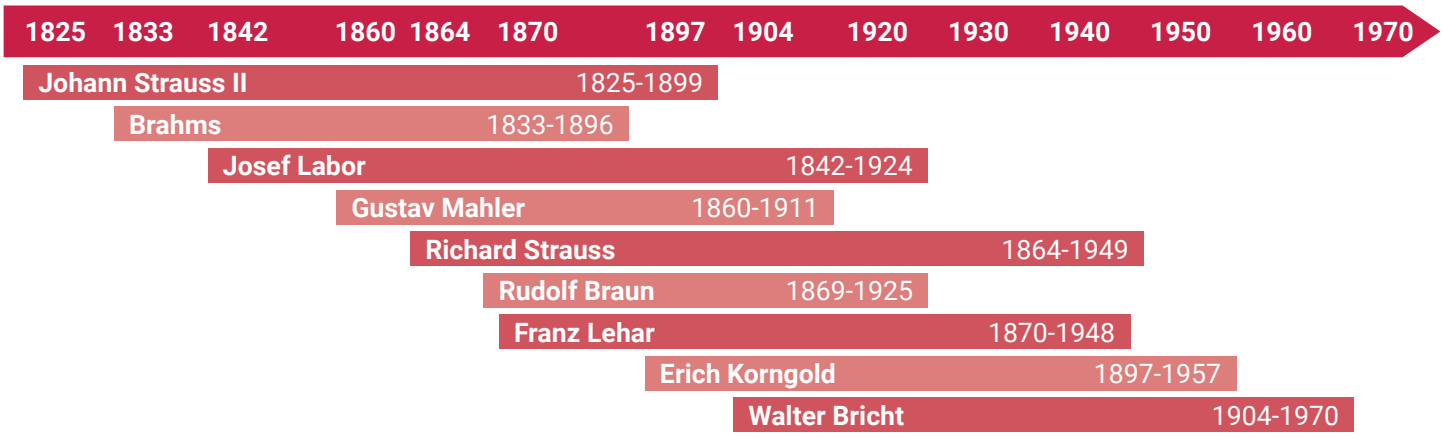

Wist u dat

...**Johannes Brahms** zelden complimenteus was over het werk van zijn collega's? De enige tijdgenoot die hij echt heel hoog had – heel opmerkelijk -was Johann Strauss II. Op de waaier van mevrouw Strauss noteerde Brahms de openingsmaten van Án der schöne blaue Donau, met daaronder getekend: "Helaas niet van Johannes Brahms."

...Er een bijzondere band bestaat tussen Wenen en Amsterdam? Korngold, Mahler en Richard Strauss hadden elk banden met met Nederland, in het bijzonder met dirigent Willem Mengelberg en het **Concertgebouw Orkest**. Mahler was vol lof over de Amsterdammers die hem als componist begrepen, en ondanks zijn reputatie een lastige dirigent te zijn, was hij ook zeer positief over het orkest en Willem Mengelberg als dirigent. Deze samenwerking mondde in 1920 uit tot het Mahler feest, hetgeen een overweldigend succes was. (Mahler ontmoette ook de Nederlandse componist Alphons Diepenbrock, die hij een "interessante Hollandse musicus" vond, al schreef dezen volgens hem wel "eigenaardige kerkmuziek"). Richard Strauss trad als dirigent minstens eenmaal op in Nederland. Mengelberg was ook van hem een trouw pleitbezorger. Mahler droeg het werk Ein Heldenleben is zelfs aan hem en het Concertgebouworkest op.Op 13 oktober 1912 stond Ein Schauspiel Ouverture van de jonge Korngold op de lessenaars in Amsterdam. Ook in 1917 en 1925 werd Korngold in het Concertgebouw geprogrammeerd.

...Hoewel **Richard Strauss en Gustav Mahler** ontzettend verschilden van karakter,ze toch erg goed met elkaar overweg konden?. Ze zetten zich beiden in om elkaars werken uitgevoerd te krijgen. Tijdens het naziregime probeerde Strauss Mahlers werk te blijven dirigeren.

...**Johann Strauss II** gedurende zijn leven was hij al bekend als de walskoning en de populariteit van de Weense wals is voor een belangrijk deel aan hem te danken is? .De Weense wals werd in zijn tijd voornamelijk in danszalen gespeeld. Het is uitsluitend aan Johann Strauss jr. te danken dat de Weense wals van het niveau van de danszaal naar het concertpodium getild werd.

...Operette componist **Franz Lehár** getrouwd was met een Joodse vrouw maar dat hij, door voorspraak van Joseph Goebbels, in Oostenrijk kon blijven werken? Zijn vrouw werd zelfs door Adolf Hitler voorzien van het predicaat ere-Ariër. De meeste andere joodse musici werden na de Anschluss in 1938 gedwongen Oostenrijk te verlaten, net als musici die met Joden samenwerkten en/of getrouwd waren.

...**Erich Korngold** het op een gegeven moment over een andere boeg gooide en in Hollywood filmmuziek ging componeren? Het legde hem geen windeieren. Zijn vruchtbare verbintenis met Warners filmconglomeraat leverde zelfs twee Oscars op: 'Anthony Adverse' in 1936 en 'The adventures of Robin Hood' in 1938.

Het team van Music on Chairs

Henriette Feith:	zang, programmering, samenstelling en fondsen
Petra Graumans:	PR, organisatie en nieuwsbrieven
Irene Stolp:	PR en social media
Programma opmaak:	Karin van Eeden
Fotografie:	Jeroen Kuys

Graag willen wij de volgende partners danken voor hun steun aan onze concerten:

Vrienden van Music on Chairs

Gravin van Bylandt Stichting

kfHein,fonds

Zaakse Publieke

Stoleg coffee culture events

Prins Bernhard Cultuurfonds De kunst van het geven

Stichting Passacaglia

Over Music on Chairs

Music on Chairs begon in 2015 met het organiseren en programmeren van vocale kamermuziekconcerten. Vanuit liefde voor de klassieke kamermuziek en uit de ambitie om divers gecombineerd instrumentaal/ vocaal repertoire te presenteren. Vocale kamermuziek in de breedste zin van het woord, met zangers en instrumentalisten die samen op zoek gaan naar geschikte muziek, naar onbekend repertoire, in verschillende stijlen en bezettingen. Voor concertbezoekers die in de loop van de jaren een vast, trouw publiek zijn geworden. En met musici die twee belangrijke eigenschappen met elkaar delen. He tzijn geweldige vakmensen en verschrikkelijke fijne, gezellige collega's.

Het blijft een aparte naam voor een klassieke muziekserie, Music on Chairs. Maar als jer erover nadenkt toch ook weer niet. Je zit bij een concert nou eenmaal op een stoel en bij die van Music on Chairs op het puntje ervan!

Over de musici

Folke Nauta, in 1997 met een 10 afgestudeerd bij Jan Wijn aan het Amsterdams Conservatorium, won in zijn loopbaan vele prijzen en speelde in de loop van de jaren als solist in alle grote zalen in binnen- en buitenland. Daarnaast is hij een ervaren kamermuziekspeler. In het kader van de "Rising Stars"-tournee in het seizoen 1999-2000 trad hij op als duo met violiste Janine Jansen in een aantal grote Europese concertzalen, en debuteerden zij ook in de New Yorkse Carnegie Hall. Als solist was Folke onder meer te gast bij het Rotterdams Philharmonisch Orkest, Het Radio Symfonie Orkest, het Noord Hollands Philharmonisch Orkest en Amsterdam Sinfonietta. In de pers: "Hij speelt met het natuurlijke gemak van raspianist" (de Volkskrant), "Nauta: meesterlijk!" (NRC Handelsblad).
Het **Wittgenstein Project** ontstond in 2019 toen Nauta zich in toenemender ging specialiseren in repertoire voor de linkerhand. Hij was geboeid door de muziek die de Oostenrijkse linkshandige pianist Paul Wittgenstein (1887-1961) had laten componeren door vele beroemde componisten van zijn tijd. Dit inspireerde tot het formeren van een ensemble van volleerde solisten, prijswinnaars en kamermuziekspecialisten, exclusief gewijd aan deze muziek: het Wittgenstein Project.

Janneke van Prooijen, viool, **Elisabeth Smalt**, altviool en **Michiel Weidner**, cello zijn leden van het Witgenstein Project, en vormen hiernaast het Prisma Strijktrio. Sinds de oprichting in 2002 zijn zij in deze samenstelling te horen op talloze (inter-) nationale podia en festivals zoals het Koninklijk Concertgebouw, De Doelen en Muziekgebouw aan 't IJ, en op radio en tv.
Regelmatig treedt Prisma op met gasten en tweejaarlijks brengt het trio met het Hollands Vocaal Ensemble Amsterdam een programma met nieuwe muziek. Prisma ontwikkelt ook interactieve projecten en presenteert in Splendor Amsterdam zijn eigen serie: Reageerbuisconcerten. Prisma houdt zich actief bezig met hedendaagse muziek, en stimuleert componisten om voor hen te schrijven. In 2013 verscheen de eerste cd van het trio dat door Luister beloond werd met een 10.

Henriette Feith heeft zich sinds haar studie aan het Amsterdams Conservatorium vooral toegelegd op barok, kamermuziek en oratorium. Zij vormt sinds haar studie een vast Lied duo met pianist Maurice Lammerts van Bueren. Haar affiniteit met de oude muziek blijkt uit de samenwerking met luitist David van Ooijen. Met beiden gaf zij vele recitals op podia in het hele land. Henriette Feith was jarenlang verbonden aan het Amsterdam Baroque Choir, het Nederlands Kamerkoor en het Groot Omroepkoor. Zij werkte in de afgelopen jaren veel in verschillende kamermuzikale producties, ook buiten de gebaande paden. Het door haar geïnitieerde alternatieve passie concert De Vrouw van Pilatus, kreeg veel lof in het passie seizoen 2021. Hieraan werkten mee Dieuwertje Blok, jazzpianist Thijs Borsten, Davis van Ooijen, jazz contra bassist Jasper Somsen en trompettist èn liedzanger Jeroen Zijlstra..Henriette Feith is initiatiefnemer, programmeur en vaste zangsolist van de vocale kamermuziekserie Music On Chairs in Amersfoort. Sonett für Wien is het zeventiende programma dat speciaal voor de serie werd samengesteld.

Wilhelm Gause : Hofbal in Wien

Weense Opera ca. 1900

Oostenrijk, de dubbelmonarchie, hoe zat het ook al weer?

Het Keizerrijk Oostenrijk werd uitgeroepen in 1804, nadat het Heilige Romeinse Rijk (der Duitse Natie), waar vorsten uit het huis Habsburg sinds 1438 over hadden geregeerd, op hield te bestaan. In 1848 kwam Keizer Frans Josef I op de troon. Hij regeerde tot 1916. Zijn hoffelijkheid en bedaardheid maakt hem populair, en onder zijn bewind ontstond of bestendigde zich een uitgebreide, strakke, hiërarchische en in fraaie uniformen gehulde bureaucratie.

Dubbelmonarchie

Hongarije was na de verdrijving van de Turken in 1718 onderdeel geworden van Oostenrijk. Hoewel Hongarije al eerder in opstand was gekomen tegen de Oostenrijkse inlijving duurde het lang voordat een oplossing voor kwam voor een sluimerend conflict. In 1866 , werd Oostenrijk gedwongen een oplossing te vinden voor de spanningen tussen de verschillende nationaliteiten binnen het grote rijk. Om die reden werd een jaar later het keizerrijk Oostenrijk omgevormd tot de Dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije. De heerser was Keizer van Oostenrijk en tegelijkertijd Koning van Hongarije, met elk een eigen parlement. De minderheden binnen het Hongaarse deel echter (Slowaken, Kroaten, Roemenen) hadden maar beperkte rechten. Anders dan sommige historici tegenwoordig beweren is Oostenrijk-Hongarije nooit een multicultureel paradijs geweest.De stelselmatige onderdrukking van nationalistische gevoelens moest vroeg of laat wel tot een uitbarsting leiden.

Wenen en de muziek

Tijdens het bewind van Frans Jozef maakte vooral Wenen een ongekende bloeiperiode mee. De Ringstrasse, waarvan de vele monumentale gebouwen voor een grandeur zorgen die Parijs naar de kroon steekt, werd aangelegd tussen 1857 en 1865. Hiernaast kende Wenen een buitengewoon florerend muziekleven.

Hoe kwam dat zo?

Tijdens de 17e en 18e eeuw concentreerde het culturele leven zich in heel Europa rondom de steden en vooral hoven van vorstenhuizen. Koningen, adel en kerken nemen graag kunstenaars en componisten in dienst, want die scheppen een schoonheid waarmee je kan pronken. Bijna iedereen die reist van noord naar zuid, of van oost naar west, belandt vroeg of laat in Wenen. Daar zetelen de Habsburgers, een van de machtigste vorstenhuizen van Europa en tot 1804 de heersers van het Heilige Roomse (Romeinse) Rijk. Keizer Jozef II (die regeerde van 1765 tot 1790) was een hartstochtelijk muziekliefhebber, en dat gold ook voor de omvangrijke adellijke kringen rondom hem.

Wenen wordt zo een belangrijk centrum van culturele vernieuwing. 18-e en 19-e eeuwse componisten werden naar de stad getrokken als gevolg van de beschermheerschap van de Habsburgers en maakten van Wenen de Europese hoofdstad van de klassieke muziek.De beroemde componisten Haydn, Mozart en Beethoven worden gezamenlijk de Eerste Weense School genoemd, en soms wordt Schubert -iets later- daar ook aan toegevoegd. Hun scheppende leven speelt zich in deze stad af.

Na de dood van de grote drie blijft de stad een trekpleister voor componisten. Brahms trekt ernaartoe in 1862, Josef Labor in 1866, Mahler in 1875. Richard Strauss kwam in 1919 in Wenen wonen.

Wenen werd ook een centrum van de avant-garde. Grote schilders als Gutsav Klimt(1862-1918) Egon Schiele (1890-1918) en Oskar Kokoschka (1886-1980) leefden en werkten er. De Wiener Werkstätte speelde een revolutionaire rol op het gebied van design en binnenhuisarchitectuur.

Ook in intellectueel opzicht behoorde Oostenrijk tot de voorhoede. Niet alleen een psychiater als Sigmund Freud was van grote betekenis voor het geestesleven van de twintigste eeuw, ook leverde de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie belangrijke lieteraire namen als Franz Kafka, Stefan Zweig en Joseph Roth.

Het moet wel gezegd dat de Oostenrijkse cultuur zich namelijk vrijwel volledig in Wenen concentreerde. En binnen die stad ging het om een kleine artistieke en intellectuele voorhoede, die met afgrijzen werd gadegeslagen door de merendeels oerconservatieve adel, bourgeoisie en kleine burgerij. Het overgrote deel van de kunstenaars werkte volstrekt traditioneel en veel radicale ideeën werden pas later, en vooral buiten Oostenrijk, algemeen aanvaard.